

КИР ЈАЊА / ТВРДИЦА

Јован Стерија Поповић

Комедија карактера • тврдичлук • породица • новац • комика

КЛАСИЦИЗАМ — књижевни оквир

Разум, мера, правила и антички узор

Основне одлике

- Пун процват у Француској у 17. веку.
- Античка књижевност служи као узор.
- Истичу се разум, мера, склад, јасноћа и дисциплина форме.
- Књижевност треба да споји лепо и корисно.

Поетика и драма

- Никола Боало: „Песничка уметност“ — нормативна поетика класицизма.
- Разликују се високи, средњи и ниски стил.
- У драми се наглашавају јединство радње, места и времена.
- Комедија има и забавну и поучну функцију.

Лукијан Мушицки

- Најзначајнији српски песник класицистичке оријентације.
- Угледа се на античке песнике, нарочито на Хорација.
- Негује учену, моралистичку и дидактичку поезију.

Јован Стерија Поповић

- У његовом делу укрштају се класицистичке и просветитељске идеје, а видљиве су и новије књижевне тенденције.
- Посебно је значајан као драмски писац, комедиограф и сатиричар.

ЈОВАН СТЕРИЈА ПОПОВИЋ

1806–1856 • писац, правник, професор и просветни радник

- Рођен је и умро у **Вршцу**. Потекао је из трговачке породице; отац му је био грчког порекла.
- Студирао је права и радио као професор Лицеја, а затим и у просветној управи Кнежевине Србије.
- Са Атанасијем Николићем учествовао је у оснивању **Друштва српске словесности**, претече данашње САНУ.
- Као просветни чиновник снажно је допринео развоју школства и оснивању **Музеума српског**, претече Народног музеја.
- Један је од утемељивача српске драме и комедије; његова дела остају трајни део позоришног репертоара.

У његовом делу прожимају се сентиментализам, класицизам и предромантизам.

СТЕРИЈА — КОМЕДИОГРАФ И САТИРИЧАР

- Стеријина комедија није само средство за изазивање смеха: она треба да открије и исправља мане појединца и друштва.
- Његови јунаци често су обликовани око једне доминантне мане: тврдичлука, помодарства, лажне учености, самохвале или брачне нетрпељивости.
- Познате комедије: „Покондирена тиква“, „Лажа и паралажа“, „Зла жена“, „Кир Јања“ („Тврдица“).

СТЕРИЈИНО ПОЗОРЈЕ је позоришни фестивал, установљен је 1956. као стални фестивал националне драме и позоришта такмичарског карактера

О ДЕЛУ

„Тврдица“, у позоришној традицији познат и као „Кир Јања“

Основни подаци

Књижевни род и врста; композиција

Комедија је објављена 1837. године.

Књижевни род: драма.

Књижевна врста: комедија карактера.

Композиција: три дејства (чина), подељена на позорја (појаве).

Тема и средишњи проблем

У средишту је Кир Јањина страст према новцу и штедњи. Тврдичлук ремети породичне односе и Јањино разумно расуђивање.

Смех постепено добија сатиричну, а понекад и горку ноту.

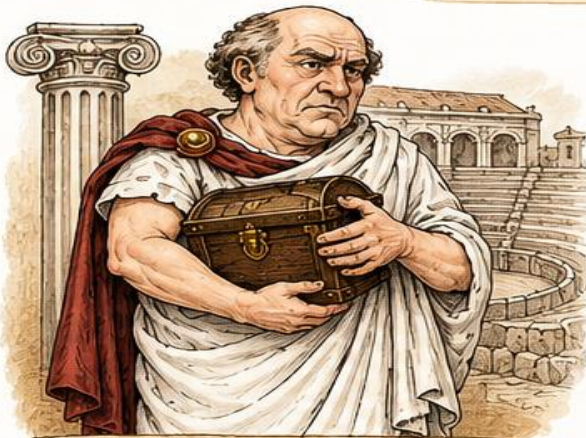

Мотив тврдице

— од Плаута до Стерије —

Од античке комедије до модерне комедије карактера, мотив тврдице остаје један од најпознатијих и најтрајнијих типова у европској књижевности.

Плаут

(III–II век п. н. е.)
Рим

Евнух
(Eunuchus)

Еунух је тврди, сумњичав и похлепан старац који крије новац и не жели да га троши ни на породицу ни на сопствену радост.

Марин Држић

(1508–1567)
Дубровник

Дундо Мароје

Дундо Мароје је богат и шкрт старчић, опседнут новцем и страстно везан за свој скарб. Његова шкртост доводи до комичних и трагичних ситуација.

Молијер

(1622–1673)
Француска

ТВРДИЦА

Главни лик: ХАРПАГОН

Харпагон је симбол похлепе – све подређује новцу, не верује никоме, уметан је да уштеди чак и на најнеопходнијем. Његова страст доводи у питање породицу и љубав.

Јован Стерија Поповић

(1806–1856)
Србија

Тврдица (Кир Јања)

Кир Јања је трговац коме је новац важнији од породичне среће и животних радости. Његов тврдицлук показује апсурд људске похлепе у српској средини.

Антика

(од антике до V века)

Ренесанса

(XV–XVI век)

Класицизам

(XVII век)

19. век

(XIX век)

Исти мотив – различита времена, исте људске слабости:
похлепа, страх од губитка, опседнутост новцем.

ПРЕДИСЛОВИЈЕ — ЗАШТО СЕ ПИШЕ КОМЕДИЈА?

Положај писца

- Стерија говори о тешком положају писца и односу публике према домаћој књижевности.
- Писање не схвата као пуку забаву, већ као одговоран културни посао.

Задатак комедије

- Комедија треба да забави гледаоца, али и да га наведе да препозна мане.
- Смех има корективну улогу: гледалац се смеје јунаку, али истовремено размишља о понашању које комедија исмева.
- Овај став повезује Стеријину комедиографију са просветитељском идејом корисности књижевности.

ЛИКОВИ И ОДНОСИ

Ко окружује Кир Јању?

Породица

- **Кир Јања** — имућан трговац и тврдица.
- **Јуца** — његова млада друга жена; жели удобнији и лепши живот.
- **Катица** — Јањина кћи; искрено воли оца, али трпи последице његове претеране штедње.

Остали ликови

- **Мишић** — млади нотар, сналажљив и вешт; воли Катицу.
- **Кир Дима** — пословни партнер који тражи позајмицу и жели брак са Катицом.
- **Петар** — стари слуга; његова наглувост и разговори са газдом стварају ситуациону комику.

ПРВО ДЕЈСТВО — ПОЧЕТАК СУКОБА

Како почиње комедија? Шта сазнајемо из уводног разговора Кир Јање и Јуце?

Јуцина хаљина је повод за Јањин говор о расипништву савремених жена, чиме је остварена „најава” Јањиног цицијашења. Између Кир Јање и његове друге жене је велика разлика у годинама; када је оженио обећавао је удобан живот и богатство, а сада је погођен јер шије хаљину, што тражи да јој купи шешир, а и смета му често присуство нотара Мишића у кући.

Пример Јањиног цицијашења у 1. чину (хлеб).

Смета му што је неко јео хлеб између доручка и ручка, обележио га је како се не би кришом трошио.

Шта му доноси слуга Петар и шта је тиме најављено? Чиме се то бави Кир Јања?

Петар му доноси писмо у коме Кир Дима тражи позајмицу, чему се Јања изузетно радује јер у томе види добру шпекулацију (брзу зараду).

НОВАЦ КАО ЈАЊИНА НАЈВЕЋА ВРЕДНОСТ

Тада наступа **чувена сцена** када је Јања сам са својим новцем, разговара са њима и тепа им као да су му најрођенији род.

Међутим, баш тада наилази нотар Мишић. **Зашто он тада долази?**

Мишић долази да тражи добровољни прилог за изградњу болнице и очекује да Јања, као угледни трговац, приложи бар 1000 форинти. Међутим, он нуди прво пола форинте, па целу и на крају чак две форинте. Комични ефекат настаје из несразмере између његовог богатства, друштвеног угледа и спремности да помогне заједници.

Кир Дима долази због два посла, која је његова улога у делу?

1. Позајмљује новац уз високу камату коју одмах исплаћује од позајмљеног новца;
2. Проси Катицу и не тражи никакав мираз, нити ће да прави свадбу («српско проклето обичај»)

ПРВИ ВЕЛИКИ ГУБИТАК

- До које несреће ће доћи и зашто?

На крају првог дејства стиже вест да се стара шупа срушила и усмртила коње.

Штета није случајно везана за Јањин карактер: он је одлагао поправку и покушавао да уштеди на одржавању. Тако се остварује једна од кључних идеја комедије — **претерана штедња може да произведе много већи трошак.**

Јуца и Катица набрајају примере Јањиног тврдичлука и откривају како изгледа живот у његовој кући. Наведи их.

- Штеди на поправкама, намирницама и свему што сматра непотребним трошком.
- Храна се понекад чува толико дуго да пропадне (кукуруз се убуђао) ; старе ствари се користе и када више нису функционалне (топи восак са старих писама).

Како Јања покушава да среди штету због рушења штале? Ко га саветује?

Мишић брзо уочава Јањину слабост: довољно је да му неку идеју представи као могућност зараде. Зато му предлаже наизглед „корисна“ решења за насталу штету, а Јања их прихвата јер у свему тражи новчану корист.

Мишић га саветује да **може зарадити продајом масти настрадалих коња**, Јања ни не слути да је Мишић ово измислио, одушевљава се идејом и наређује слуги Петру да одере коња.

Штете се и даље ређају, па Јања помишља и о самоубиству. Опиши како ти је изгледала та сцена?

У дилеми је да ли да се убије јер и самоубиство кошта (**трагикомична сцена**).

Зашто отпушта слугу Петра?

Јања криви Петра јер је исцурело сирће (а сам није дозволио да се промени стара славина) и хоће да га отпусти, па прави списак штета које је направио: одсекао је улар да би спречио да се коњ удави, сломио се точак на колима, појео је кобасицу, просуо је шољу млека како би спречио пожар... За 11 година служења код Кир Јање, Петар је дужан Јањи још 18 форинти. Петрова наглувост ствара неспоразуме и појачава ситуациону комику

ТРЕЋЕ ДЕЈСТВО — МИШИЋЕВО НАДМУДРИВАЊЕ

Како Мишић надмудрује Кир Јању?

Он тражи од Јање да одговара због лажног новца, а затим га и уцењује, после чега му Јања обећава руку Катице. Јања на крају открива превару, али пошто је све извршено пред сведоцима, Јања мора да пристане на обећано.

ШКРТ ВИШЕ ПЛАЋА
(народна пословица коју
изговара Мишић)

КИР ЈАЊА — КОМЕДИЈА ЈЕДНОГ КАРАКТЕРА

- ✓ Стерија је за главног јунака ове комедије узео Грка, а не човека из српске средине. Разлог томе може бити и што је Стеријин отац био Грк, трговац па му је послужио као прототип. Он **оличава трговачки слој грчког/цинцарског порекла**.
- ✓ Кир Јањин говор обележен је мешањем **српских и грчких/цинцарских језичких особина**; тај говор га издваја и чини сценски препознатљивим. Мишићев говор припада образованијем грађанском слоју и у делу је ближи тадашњем **славеносрпском изразу**. Петров говор је ближи **народном језику**, а његова наглувост производи бројне неспоразуме.
- ✓ Вербална комика зато не почива само на „смешним речима“, већ на разликама међу ликовима, њиховом пореклу, образовању и начину мишљења.

Упореди Харпагона и Кир Јању. Ко је безобзирнији?

Кир Јања **није безобзирни егоиста** иако јесте **болестан од тврдичлука**. Када покуша да се бави спекулацијама, увек је на губитку; не подваљује, други њему подваљују; покушава да надмудри, али буде надмудрен. Пошто таквом штедњом највише себи науди, он у неким моментима делује и **трагично**.

ОСТАЛИ ЛИКОВИ — ФУНКЦИЈА У КОМЕДИЈИ

Јуца и Катица

- Јуца жели удобност, одећу и нормалан породични живот; њене жеље су у сталном сукобу са Јањиним страхом од трошка.
- Катица је нежнија и емотивнија; њена љубав према Мишићу уноси љубавни заплет и показује последице очеве рачунице.

Мишић и Петар

- Мишић је интелигентан, сналажљив и активан лик који покреће расплет и надмудрује Јању.
- Петар припада традицији комичног слуге; његова наглувост и практичан поглед на свет истичу апсурд газдиног понашања.
- Сви споредни ликови, сваки на свој начин, додатно осветљавају Јањин карактер.

ХАРПАГОН И КИР ЈАЊА

Сличан мотив — различита уметничка обрада

Харпагон — Молијер

- Француска, 17. век.
- Тврдичлук снажно одређује и породичне и љубавне односе.
- Сакривени новац има кључну улогу у заплету.
- Лик је оштрије обликован као безобзирни егоиста.

Кир Јања — Стерија

- Српска грађанска средина, 19. век.
- Трговац који покушава да штеди и шпекулише, али често сам трпи губитке.
- Језички и друштвено је снажно локализован.
- У појединим тренуцима изазива не само смех већ и сажаљење.

	ХАРПАГОН	КИР ЈАЊА
Породица	Клеонт и Елиза удовац	Катица млада жена Јуца
Занимање	зеленаш	трговац и зеленаш
Чување новца	у башти у ковчегу	у соби у ковчегу
Крај	Срећан јер враћа свој новац на кају	Не завршава срећно, не добија свој новац, преварен је